

ЕДИН ЩАСТЛИВ ЮБИЛЕЙ

Донка Петканова-Тотева

Акад. Петър Динеков принадлежи към най-талантливите учени на нашето време. За неговата многостранна и богата научна, педагогическа и културно-обществена дейност тепърва много ще се говори. В тази ограничена по обем статия нямам претенцията да изчерпя всичко, каквото трябва да се напише за него.

Иска ми се да започна с това, което винаги ми е правило най-силно впечатление — неговата личност, той, такъв, какъвто е като цялост. Вродените положителни качества, здравите морални принципи на домашната среда, солидното образование и самообразование оформят една богата с духовни ценности личност. Буди дълбоко уважение неговата принципност, чувството му за справедливост и човешко достойнство. Той не води дребнави спорове, ненавижда литературното клюкарство и личните ежби в научния живот, евтината ефектна фразеология. Когато критикува, прави това от лични убеждения, аргументирано и логично, не напада своите събратя по перо, уважава човека и неговия труд. Когато се отбранява, той насочва вниманието си към съществените въпроси, следвайки фактите и здравата логика. На безпринципните, дребнави и некомпетентни критики той не обръща внимание, минава покрай тях външно равнодушно, като че ли не се отнасят за него. Винаги успява да съхрани престижа на личното си достойнство и уважението към науката и читателя. За някои неща обича да казва: „Това няма нищо общо с науката.“ Следователно не бива да му се обръща внимание, не бива да се хаби излишна енергия. Той не може да бъде подведен, не може да бъде „купен“. Негов буден съветник е съвестта му и убежденията му. По различни поводи е казвал: „Никой не може да ме застави да се застъпвам за някого, ако не съм убеден, че заслужава.“ Пише по разум и убеждение, изказва се по убеждение, постъпва по убеждение. Може би понякога се е заблуждавал, това е друг въпрос; има ли човек, освободен от този грях?

Удивителна е неговата работоспособност, вътрешна организираност и жизненост. Понякога казва, че много си е губил времето и съжالياва за пропиляното време. Ако погледнеш обаче отстрани, учудваш се на такова изказване. Всеки миг на П. Динеков е изпълнен с плодотворна, обществено полезна дейност, с интересни и смислени срещи. Познаваме го във вечно движение, постоянно зает с нещо важно — тича от симпозиум на конгрес, днес у нас, утре в чужбина, и винаги живо заинтересован от научните въпроси, и винаги в първите редици на участниците. Той е заемал и заема не една отговорна длъжност, бил е член на ред комисии, където се чертаят програми, решават се важни научни и културни въпроси (повече от 20 години е ръководител на катедрата по българска литература при Софийския университет; зам.-ректор (1962—1964); дългогодишен председател на ВАК и др.; понастоящем ръководител на секция в Института по литература при БАН; директор на Института по фолклор; член на международния

комитет на славистите; директор на новооснования Кирило-Методиевски център). Но само това ли? Колко лекции е прочел у нас и в чужбина по време на своята дългогодишна предана преподавателска работа, колко сказки в София и в провинцията, колко аспиранти е подготвил (само по старобългарска литература те са 10), на колко списания е бил или в момента е отговорен редактор („Български фолклор“, „Стара българска литература“ и др.) или член на редакционна колегия („Изкуство“, „Септември“, „Литературна мисъл“, „Български език“ и др.). И най-важното — колко книги и статии е написал! Научният и културният живот е съдба за акад. П. Динеков. Той нищо не върши формално, всецяло е отдаден на работата си. И при тази неуморна и значителна по съдържание дейност говори за „пропиляно“ време! Това показва колко високи изисквания поставя към себе си. Липсва му присъщото на посредствените хора самодоволство от извършената работа, той е искал и иска повече от себе си.

Двамата братя на П. Динеков загинаха трагично — единият във фашистки концлагер, а другият — в Отечествената война. Самият той винаги е стоял на страната на демократизма и хуманизма; с гражданското си поведение, в преподавателската си и научната работа бе повече комунист от мнозина други, бе и си остава истински прогресивен човек. Прогресивен в убежденията си, в начина, на мислене и писане, в постъпките си. Винаги и навсякъде той е отстоявал здравите научни принципи, националните ни интереси, милеел е за престижа на българския учен. И ако паметта понякога забравя недокументираните благородни усилия, неговото научно и културно дело остава като най-ярко доказателство за гражданските му, патриотични и научни позиции. П. Динеков вече много години стои в предните редици на културния фронт; той бе един от онези, които поведоха нашето литературознание и фолклористика по нови друмове, отдавайки заслужено признание и на старите ни учени. Той винаги е проявявал интерес към новите, трезви идеи и теории и е един от първите, които са ги подемали. При него патриотичното и общественото начало е свързано с научното и обратно. Той утвърждава националните постижения в литературата чрез търсене на истината. Показва обосновано и спокойно, по научен път ценностите, които е създал българският народ в областта на духовната култура.

Като преподавател и ръководител на катедрата по българска литература и Института по фолклор акад. П. Динеков щедро раздава своите знания и научен опит. Не щади времето и силите си, считайки поетите задължения не само за служебен, но и за човешки дълг. Чувството му за отговорност се е проявявало във всички сфери на дейност, а също така и в трудовата му дисциплина. Всеки, който е работил в близост с него, знае колко сериозно се отнася към всяка задача, колко внимателно изчита всяка аспирантска работа, ръкопис за рецензиране или редактиране, с какво търпение е изпитвал студентите с грижата да ги оцени точно, колко много време отдели за своя кръжок по българска литература до Освобождението, който работи повече от 25 години и излъчи множество научни кадри.

Всичко това е проява на обществено съзнание, на уважение към хората и към труда.

Своите аспиранти и асистенти П. Динеков винаги е съветвал да четат, да четат и пак да четат. Да не бързат да пишат, да четат! Сам той е винаги добре осведомен за научния живот у нас и в чужбина, чете български, френски, руски, полски научни списания, следи редовно ежедневната преса, не му убягва от погледа съвременната художествена литература, не пропуска интересна новоизлязла книга. Веднъж една научна сътрудничка от Пушкинския дом в Ленинград се пошегува: „Петр Николаевич знае много по-добре какво става у нас, отколкото самите ние.“ В тези думи има много голям процент истина. С нищо не можеш да изненадаш акад. Динеков, тъй е опъната струна за всичко ново и значи-

мо в културния живот. Това е самодисциплината на един роден литератор с пъргав ум, който е влюбен в работата и четенето; те му доставят удоволствие, щастие. Качество, което П. Динев извънредно много цени у младите научни работници, е тъкмо любовта към поетата научна специалност и към труда. За него тя е част от способността на човека да се занимава с научна дейност, залог за успех.

П. Динев няма нищо общо със затворения кабинетен учен. Той живее с трепетите на нашето динамично време, пише не само за студенти и учени, но и за ученици и за широката общественост, изказва се по въпроси на архитектурата, на книгоиздаването, горещ поклонник е и популяризатор на полската култура. Той е занимателен и духовит събеседник, заобиколен с широк кръг приятели от всички културни кръгове и преди всичко с писатели. П. Динев е почитател на изкуството изобщо. Редовно ще го срещнете в театъра на премиерни представления, по концертните зали, в изложбените салони. И още нещо, той притежава онези качества, присъщи според мен на големите личности — достъпност, естественост в поведението, отзывчивост за онези, които търсят неговата помощ, доброжелателност и толерантност, човешка и научна етика.

* * *

Интересът на П. Динев към литературата се проявява още през ученическите години. Този интерес се развива и задълбочава по време на следването му в Софийския университет (1929—1933), където той завършва славянска филология. Тогава неговите занимания поемат определена литературнокритическа и научноизследователска насока. Специализацията му в Полша (1934—1935) разширява културата му, допринася за неговото формиране като учен с верен поглед върху художествените явления. В София и Варшава П. Динев учи при забележителни професори, за които винаги при подходящ случай разказва с удоволствие, особено за известния специалист по старобългарска литература Йордан Иванов, за полските професори Ю. Уелски и Ю. Кшижановски.

Творческата биография на П. Динев започва на страниците на „Литературен глас“. Тук той публикува рецензии за научни трудове, за списания, за художествени творби, а също така и статии. Една от първите му сериозни научни публикации е „Неизвестни писма на Н. Бончев“ (алманах „Литературен глас“, 1931). След още няколко статии за епохата на Възраждането (за Априлов, за Ботев, за „бачокировците“) през 1937 г. П. Динев обнародва първата си книга — „София през XIX в. до Освобождението на България“, богата с документален материал за миналото на града. Тогава той е учител във френския колеж в Пловдив (1936—1938). В същата година излиза от печат и студията „Марин Дринов и Нешо Бончев“ (Списание на БАН, 1937, кн. 56). Започва устремният възходящ научнотворчески път на П. Динев. Следва монографията „Софийски книжовници от XVI в. Ч. I. Поп Пейо“ (1939), студията „Кузман Шапкарев — събирач на народни умотворения“ (СББАН, кн. 34, 1940, с. 471—563), сборниците със статии „Първи възрожденци“ (1942, 1944²) и „Литературни легенди“ (1962), редом с тях поредица други статии, както и една антология — „Българска лирика“ (1940). П. Динев смело и решително навлиза в научния живот и със своята активност, ясна и логическа мисъл, със своя хубав език, със способността да вижда значителното и да го изрази убедително, без излишество на думи, спечелва доверието на читателя, уважението на научните среди и си изгражда траен авторитет. От 1945 г., ненавършил още 35 години, той е вече професор в Софийския университет. Тук преподава от момента на назначението му за асистент (1938) цели 40 години!

Днес в научния актив на акад. П. Динеков стоят 20 самостоятелни книги. 3 антологии (освен споменатата още — „Старобългарски страници“, 1966, и „Възрожденски страници“, 1969, в два тома), участие в „История на българската литература, т. 1 (1962) и т. 2 (1967), където е и в главната редакция, участие в „История на България“ т. 4 и 5 (под печат) и извън това многобройни статии в научния и периодичен печат. Сборник с изследвания на П. Динеков е издаден на полски (0 *bułgarskiej literaturze, folklorze i związkach z Polska*, 1977). Множество публикации той има в чужди научни издания — на руски, полски, френски, немски и други езици. Към всичко това трябва да прибавим многобройни съчинения на български писатели от Възраждането и след Освобождението, излезли под негово редакция. Между тях има и творби на малко известни автори, което предполага предварителна сериозна изследователска работа.¹

Научните интереси на П. Динеков винаги са били твърде широки. Той с успех пише в областта на старобългарската литература, на българската литература от периода на Възраждането, в областта на фолклористиката, на новата литература от Освобождението до наши дни, на полската и руската литература, а понякога докосва и езикови проблеми. Един от основните му съвети към нас, неговите възпитаници, беше да не се пръскаме в науката. Казвал е неведнъж: „Много интересни неща има, но човек трябва да съумее да задълбочи вниманието си в една научна област.“ За себе си смята, че е грешил, гдето „прекалено много“ се е пръскал. Дали това е минус или плюс, трудно е отведнъж да се каже. Той успя да подготви множество тесни специалисти — „старобългаристи“, „възрожденци“, „фолклористи“, но самият не съумя да се стесни в рамките на една специалност. Не можа да устои на изкушението на многото интересни неща, които постоянно го привличаха и въодушевяваха. Но може би тъкмо широтата на научните му интереси, богатството на литературната му и обща култура, компетентността му в цялостното развитие на българската литература от нейните наченки до най-новите романи и стихосбирки му придава особено обаяние като учен, преподавател и ръководител на млади научни труженици. Неговият универсализъм му даде възможност да достигне до значителни обобщения, да види особеностите на литературното развитие във всичките му етапи и епохи.

От научните жанрове П. Динеков предпочита статията. Може да се каже, че той е майстор на научната статия. Неговите многобройни сборници със статии набелязват възлови проблеми, хващат нишките на развитието, чертаят картината на литературния живот на една епоха или дават портрет на писател, спират поглед върху отделни творби или изучават интересни литературни връзки. Ето сборниците му от последното тридесетилетие: „Литературни образи“, 1956; „Писатели и творби“, 1958; „Възрожденски писатели“, 1962, 1964²; „Литературни въпроси“, 1963; „Из историята на българската литература“, 1969; „Между свои и чужди“, 1969; „Историческа съдба и съвременност“, 1972; „При изворите на българската култура“, 1977; „Между фолклора и литературата“, 1978; „Похвала на старата българска литература“, 1979.

В едно богато научно дело винаги има най-значителен дял. Далеч съм от мисълта да отричам или омаловажавам заслугите на П. Динеков като ценител на полската литература, качествата му на критик и изследовател на следосвобожденската и най-новата литература. Статиите му за Ив. Вазов, Захари Стоянов, Елин Пелин, Пенчо Славейков, Ракитин, Христо Смирненски, Людмил Стоянов, Николай Марангозов и особено за Йордан Йовков и Елисавета Багряна са написани проникновено и хубаво. Не е от моята компетентност да ги оценявам, надявам се, че други ще сторят това. Но главната заслуга на П. Динеков като учен

¹ Пълна библиография на публикациите на П. Динеков е изработена от Т. Янакиева, трудът ще излезе от печат в скоро време.

е в сферата на онези научни дисциплини, които той преподава в университета — старобългарската литература, литературата на Възраждането и българския фолклор.

Като изследвач на старобългарската литература П. Динеков се проявява ярко най-напред в споменатата книга „Софийски книжовници от XVI в.“ (1939). Това е монографично изследване, с което се въвежда в науката един нов автор. Проучването съдържа обилни факти, които рисуват облика на книжовния живот в София през XVI в., анализ на житието на Георги Нови Софийски и на службата му. П. Динеков издава и един нов препис на житието. Изследването се отличава с изчерпателност и до днес остава незаменимо.

След войната ред мнения на буржоазната наука трябваше да бъдат преразгледани. Пред изследвачите на старата ни литература се изправи задачата тя да се изследва с нови методи. П. Динеков написа тогава първия учебник по старобългарска литература („Стара българска литература“, ч. 1, 1950; ч. 2, 1953), в който преодоля филологическия метод на разглеждане на средновековната литература и приложи нов за времето подход — естетическия наред с историко-литературния. Този учебник обслужва поколения студенти и ги накарва да видят старата ни литература като жива литература на времето. Тук бяха дадени сбити, но точни анализи на литературните творби, характеристики на епохите, в основни черти бе решен въпросът за периодизацията на старобългарската литература. От днешно гледище той в някои отношения е остарял, тъй като се откриха нови факти и в науката се появиха нови идеи. През 50-те години обаче бе не само един сполучлив учебник за студенти, но и начало на нов етап в интерпретирането на старобългарската литература.

В рудовите си, писани по-късно, П. Динеков отиде по-напред в изследването на средновековната литература като изкуство. Той постави на разискване някои проблеми и изрази по тях определено становище. В статията си „Въпросът за началото на старобългарската литература“ (International Journal of slavic linguistics and poetics, Хага, III, 1960, с. 109—121) подигна въпроса за художествената стойност на първобългарските надписи. Той ги включи в историята на българската литература, като взе за решаващ белег съдържанието, а не формата (езика и материала, на който са написани). Неговата постановка и неговите доводи бяха възприети и от други учени. Днес въпросът се смята за решен — първобългарските надписи не могат да се изключат от историята на българската духовна култура, те са своеобразни летописи, с които започва нашата литература.

П. Динеков видя най-добре мястото и значението на старобългарската литература за времето и връзката ѝ с националната ни съдба, набеляза характерните ѝ черти. Тук заслужава да се споменат статиите: „Основни черти на старата българска литература“ (Литературна мисъл, 1959, кн. 1, с. 34—59); „Старобългарската литература, наша гордост и наша тревога“ (Лит. мисъл, 1970, кн. 2, с. 51—72); „Старата българска литература и националната ни историческа съдба“ (Старобългарска литература, 1971, кн. 1, с. 5—32); „Историческата мисия на старобългарската литература“ (Старобългарска литература, 1977, кн. 2, с. 5—19).

За старата литература П. Динеков пише възторжено, с дълбоко проникване в нейното значение и същност, с верен исторически поглед. Той цени високо смелите и оригинални идеи на Д. С. Лихачов, възприема, прилага и уточнява ред негови изводи, но понякога и спори с него, например по въпроса за „литературата-посредница“ и за „наднационалната“ литература. П. Динеков подчертава историческото съзнание на българския народ, отразено още в най-ранните ни паметници, „устрема на българския народ към култура“, връзката на старата книжнина с тревогите на времето. Той разглежда средновековната литература

не като абстрактна и „затворена в себе си цялост“, а като отражение на исторически явления и потребности. Изображението на действителността обаче е специфично, до голяма степен условно в зависимост от възгледите на епохата и средновековния литературен канон.

Зад малкото безспорни сведения, които имаме за старобългарските писатели, вниквайки дълбоко в творбите им и в агиографските произведения за тях, П. Динеков си постави задача да види личността на старобългарския писател (вж. „Личността на Константин Философ“ — в Константин-Кирил Философ. Юбилеен сборник по случай 1100-годишнината от смъртта му, 1969, с. 17—30; „Личността на Евтимий Търновски“ — Старобългарска литература, 1980, кн. 7, с. 3—21). Особено успешно прави това в статията си за Евтимий. Въпросът за личността на този голям средновековен писател не е бил предмет на специална разработка. П. Динеков споделя мисли и наблюдения за „живия човек, доколкото можем да го открием във вестите и данните, с които разполагаме“. Както и в другите си изследвания, така и тук той не се увлича в своеволни тълкувания, преднамерени идеи и лични предпочитания. Изхожда от спецификата на средновековния стил, анализира внимателно „Похвално слово за Евтимий“ като извор за опознаване човека Евтимий, съобразява се с историческото развитие и с изискванията на конкретното време. Авторът показва исихаста и общественика Евтимий, подготовката му за книжовна дейност, нравственото му величие, творца Евтимий — дълбок, възискателен, богат, а също така се спира на въпроса за отношението на съвременните български писатели към личността на Евтимий. Сумирайки качествата на общественика, писателя, патриота Евтимий, той го определя като „велик средновековен просветител“, „монументална фигура, една от онези личности, които vyplъщават в себе си историческата съдба на народите“. С тази явна и висока оценка, плод на научни наблюдения и свободна от догматизъм, П. Динеков „реабилитира“ напълно Евтимий, който до неотдавна бе подценяван в резултат на едно ограничено историческо виждане.

Проблем, който много често занимава П. Динеков, е този за мястото на отделните старобългарски автори и явления в литературния развой и значението им за този развой. На него са посветени няколко статии: „Делото на Кирил и Методий в развоя на старата българска литература“ (в: Хиляда и сто години славянска писменост 863—1963. Сборник в чест на Кирил и Методий, 1963, кн. 5—19); „Климент Охридски в развитието на българската литература“ (в: Климент Охридски. Сборник от статии по случай 1050 години от смъртта му, 1966, с. 25—37); „Търновската книжовна школа в развитието на българската литература“ (в: Търновската книжовна школа 1371—1971, 1974, с. 15—26); „Симеоновият (Светославов) сборник от 1073 г. в развитието на българската литература“ (Старобълг. литература, 1979, кн. 5, с. 3—9); „Преводите в развитието на старите славянски литератури“ (Славянска филология, т. 16, 1978). За всяка от тези статии могат да се кажат хубави неща, защото всяка съдържа верни наблюдения и обобщения, нещо ново, невидяно от други изследвачи или неказано с такава точност, макар че съвсем непознати факти не се привличат. Щё ми се да се спра повече на статията за преводите. Тук П. Динеков поставя „методологически въпроси“ (такова е и подзаглавието ѝ) и разглежда един нов за литературознанието проблем — мястото на преводната литература в една национална литература. Като подема някои идеи на Д. С. Лихачов, който пръв постави въпроса за преводите в славянските литератури в теоретичен аспект, П. Динеков го осветлява върху материал от старобългарската литературна история. Той развива извънредно интересни мисли за „ролята на преводите при възникването на старите славянски литератури“, за въздействието им за развитието на отделните народно-стни литератури, за преводите „като структурна единица в системата на старите славянски литератури“ и др. С методологическите изводи, които прави, и с на-

белязаните проблеми за бъдещо изследване П. Динеков отправя българските учени към нова, слабо проучена насока на научно дирене. Разработката на тези въпроси ще обогати, а може би и отчасти ще коригира някои представи за литературния процес и литературната култура през Средновековието.

П. Динеков разработи и въпроси на българо-руските връзки — в обобщен теоретичен план или по-конкретно като изследване на връзки в определена епоха (вж. „Общност и различия в развитието на старите славянски литератури“ — Славянска филология, т. 11, 1968, с. 49—62; „Българо-руски литературни паралели през Средновековието“ — Болгарская русистика, 1976, кн. 2, с. 3—6; „Из българо-руските литературни връзки през XVI—XVII в.“ — В: Из историята на българската литература, 1969, с. 120—139). Той се е занимавал още с въпроса за хуманизма в старобългарската литература — един проблем, схванат в неговата сложност и своеобразие, за културните центрове през Средновековието, многократно проучва отношенията между фолклора и литературата, разгледа делото на видни учени, като М. Дринов, А. Т.-Балан, Ю. Трифонов, Й. Иванов, Д. С. Лихачов.

Изследването на старобългарската литература има много страни и предлага широко поле за работа. То оформя учени от различен тип — някои с подчертан интерес към теорията, други към текстологическата, палеографската и издателската работа, трети към извороведската и филологическата, към издирването на нови преписи; големи възможности разкриват старите литератури за сравнителни литературоведски проучвания и за всякакъв тип анализ на отделните творби. Днес, когато в световен мащаб средновековните литератури заеха своето равноправно място в изследванията на развитието на човешката художествена мисъл и когато у нас изучаването на старата ни литература бележи разцвет, се проявяват учени с различен профил. П. Динеков е теоретик и историк на старобългарската литература с ясно изявен литературоведски подход. Той има отношение към палеографски, извороведски, текстоложки въпроси, към издирването и издаването на паметници и уважава този къртовски труд, при който се изисква не само търпение, но и отлична подготовка. Той не се отнася пренебрежително към т.нар. „фактолози“, а ги цени, защото знае какви способности и знания са необходими, за да бъдеш добър текстолог. Той сам е чел в университета специален курс по текстология, грижливо е събирал факти и документи, а също така е издавал старобългарски творби. Ще припомним освен житието на Георги Нови Софийски, за което стана дума, още „Житие на Пимен Зографски“ (Изв. Инст. за бълг. лит., 1954, кн. 2). Общо взето обаче, тази работа не привлича П. Динеков особено; неговата сила е в обобщението, в откриването и поставянето на проблеми, в проследяването на процесите, в анализа и оценките. Тук е и неговата най-голяма заслуга. В изследването на старата ни литература делото на П. Динеков бележи етап. В миналото учени като М. Попруженко, Й. Иванов, Ю. Трифонов, А. Т.-Балан, В. Сл. Киселков, както и руските слависти, направиха много по издаването, коментирането, популяризирането на старата ни литература, откриха нови творби, изясниха ред конкретни въпроси. Техният принос е неопеним, без тях бе немислимо по-нататъшното развитие на науката. Старата литература обаче остана недооценена като художествена литература с оригинален характер и специфични форми, с интересни особености и богата литературоведска тематика. Не бе показано ясно мястото на отделните личности в литературния процес. Съществуваха крайни становища, необходима бе една марксистическа многостранна преоценка на духовния живот през Средновековието. Тези задачи трябваше да решава поколението учени, които се наложиха след Втората световна война и работиха под благотворното влияние на съветската наука. Между тях предно място зае П. Динеков.

Не по-малки са постиженията на П. Динеков в областта на българската литература от епохата на Възраждането. Неговото внимание твърде рано е привлечено от слабо познатия „тъмен“ XVIII в. Още през 1942 г. наред със статии за големите първи възрожденци (Паисий и Софроний) той посвети статии на онези „малки“ автори, които с поведението си и с книжовната си дейност са свидетелство за раздвижване на духовете, за разчупване на средновековната традиция, за поява на нови идеи и чувства в литературата. Той написа очерци за Йосиф Брадати, Христофор Жефарович, Партений Павлович, поп Тодор Пирлопски (в „Първи възрожденци“), които до откриването на нови факти през 60-те години бяха единствените цялостни очерци за тези скромни предходници и съвременници на Паисий. С тях бе очертана по-пълно духовната атмосфера на XVIII в. Особено често Динеков се вглежда в делото на Паисий Хилендарски. След сравнително краткия очерк в „Първи възрожденци“ той написа още множество статии, в които видя Паисий от нови страни и мотивира по-задълбочено своите наблюдения. Вниманието му се спря предимно на качествата и стойността на „История славеноболгарская“ като литературно произведение, на особеностите на неговия стил, на личността на автора му. Най-добре след Б. Пенев той го показва в целия му ръст като основоположник на нови начала, като автор, който носи в себе си миналото, настоящето и бъдещето (вж. „Паисий Хилендарски в историята на българската литература“. — В: Литературни образи, 1957; „Книга за съдбата на българския народ“, „Отношението на Паисий Хилендарски към въпроса за езика“ — двете в: Историческа съдба и съвременност, 1972; „Човекът в „История славеноболгарская“, „Необикновената личност на Паисий Хилендарски“, „Паисий Хилендарски и Доситей Обрадович“ — всички в: При изворите на българската култура, 1977).

П. Динеков писа подробно за повечето автори от XIX в. Мнозина той разглежда цялостно („П. Р. Славейков. Творчески път“, 1956; „Добри Чинтулов“, „Братя Миладинови“, „Никола Козлев“, „Добри Войников“, „Васил Друмев“, „Илия Блъсков“, „Райко Жинзифов“, „Нешо Бончев“ — всички във: Възрожденски писатели, 1962). Сбито и прегледно той проследи творческото им развитие, обърна внимание на недооценявани творби (например публицистиката на Жинзифов), пръв оцени по достойнство Н. Козлев, за който в Историята на Б. Пенев изобщо не е предвиден очерк. Книгата му за Славейков и досега си остава една от най-хубаво написаните за този писател.

В други статии П. Динеков се спря на отделни моменти от творческото дело на възрожденците (вж. „Две повести на Любен Каравелов“, „Раковски и поемата „Горски пътник“, „Поезията на Христо Ботев“ — във: Възрожденски писатели; „Първата новобългарска повест“ в: Литературни въпроси, 1963, с. 181—196; писал е и за Житието на Софроний Врачански, за фейлетоните на Каравелов и др.). Особено влечение изпитва Динеков към творчеството на Ботев. Към него се връща многократно, за да го почувствува и оцени от нов ъгъл на зрение. Той го показва в съпоставка с други велики поети на XIX в. — Петьофи и Мицкевич, видя го в обкръжението на съвременните му поети, посочи връзката му с полски културни и политически дейци (вж. „Христо Ботев — геният на една епоха“, „Трима велики поети в съдбата на своите народи“, „Христо Ботев между своите съвременници-поети“, „Христо Ботев и Полша“ — всички в: Историческа съдба и съвременност, 1972). Още в първите си публикации и по-късно П. Динеков отдели внимание и на онези „второстепенни“ автори от XIX в., които не блестят с особени дарования и епохални творби, но бележат интересни моменти от творческите търсения на времето, допълват или обясняват картината на движението на идеите и литературните форми, очертават литературния фон на големите писатели.

И при изследването на възрожденската литература П. Динеков прояви своето умение да обобщава и да разработва проблеми от развитието на литературата ни. Забележителна е неговата голяма статия за периодизацията на възрожденската литература (вж. *Возрожденски писатели*, с. 3—30), в която посочи принципите за изграждане на една научна периодизация, направи критически преглед на дотогавашните периодизации, очерта етапите и особеностите в развитието на възрожденската литература. Неговите основни постановки бяха възприети в науката и станаха основа за изучаването на Възраждането. Той се изказа авторитетно и по „Проблема за романтизма в българската литература до Освобождението“ (*Возрожденски писатели*, с. 45—76) — един дискутиран въпрос. Разглежда го на фона на развитието на славянските литератури, посочи мястото му и специфичните му проявления в българската литература, тясната му връзка със сантиментализма и отношението му към реализма, коригира отделни мнения, изразени в науката. Разработил проблема на основата на широк фактически материал и в съпоставка с други литератури, П. Динеков подчерта в заключение, че „българската литература представя брънка от общия ход на народите по пътя на художествения прогрес.“ Това бе свежа мисъл, която по-късно бе развита от самия него и от други изследователи и по отношение на Просвещението.

П. Динеков задържа своето внимание и върху жанровата система на литературата през Възраждането. Той се занимава по-специално с развитието на поезията (вж. „Основни моменти в развитието на българската поезия през XIX в.“ в: *Литературни въпроси*, 1963, с. 135—150), засегна жанрови проблеми и в очерците за отделните писатели. Интерес представлява обобщителната статия „Развитие на жанровете в литературата на Възраждането“ (в: *Из историята на българската литература*, 1969, с. 174—188). В едър план авторът проследява развоя на поезията, белетристиката, драмата, фейлетона, литературната критика. Интересуват го не толкова подробностите, колкото движещите сили на развитието. Като признава, че има приемственост между стара и нова литература — един въпрос, който много сполучливо постави на времето Б. Пенев, — той смята, че тя засяга „отделни елементи“. По отношение на жанровете възрожденската литература „се развива по свършено различен път“. П. Динеков оспорва възгледа на Г. Гачев за „самозараждането“ на жанровите форми и подчертава ролята на развитите чужди литератури и нуждите на българското общество.

Запознат основно с делото на всички възрожденски писатели и просветни дейци, П. Динеков нарисова синтетично и вдъхновено портрета на човека от Възраждането (вж. „Човекът на Възраждането“ в: *Между свои и чужди*, 1969, с. 129—157). Хората на Възраждането — едновременно общественици и творци — пленяват със своя демократизъм и хуманизъм, силна воля и неутолим стремеж към знание, свободолюбие и патриотизъм, нравствена сила и неудържим устрем към новото. Авторът не идеализира възрожденските дейци, но вижда онова, което прави епохата на Възраждането велика. Между живота и творчеството на тогавашните писатели съществува крепко единство. Ще цитирам едно сполучливо обобщение: „Преди да създадат художествени образи и творби, те създадоха собствените си биографии-романи, биографии-поеми. По тоя начин субектът и обектът в творчеството се сливаха, защото между тях съществуаше хармония и литературата се раждаше като особена поетическа сила, където писателските биографии допълваха художествените образи, а художествените образи хвърляха ярка светлина върху личността на своите автори.“

П. Динеков очерта вярно заслугите на големи и малки възрожденски творци, мястото им в историята на литературата ни, показва у тях значимото в естетическо и историческо отношение. Той намери верен път за разрешаване на сложните въпроси на литературните направления и методи — един въпрос, по който в миналото съществуваха пълна „смесица на понятията“, обърна специално

внимание на мястото на фолклора в творческото развитие на отделните автори. П. Динеков не се увлече по естетизма, който води до подценяване или отричане на скромните книжовници и на отделни творби, нито попадна в плен на социологическото разглеждане на литературата, което я убива като художествено творчество. Критичен и към двете крайности, той показва истинското лице на литературата на Възраждането на фона на сложното културно и обществено развитие на заварени и новоположени традиции, на вътрешните и външните влияния и потребности.

Значителни са заслугите на П. Динеков за развитието на съвременната българска фолклористика. Неговият интерес към фолклора се проявява рано и върви редом с развитието му като критик и литературен историк. Той продължи традицията на Й. Иванов в преподаванията на българския фолклор в Софийския университет и издаде първия учебник по тази дисциплина („Българска народна поезия“, 1949). В този обобщителен труд даде марксистическа оценка на фолклорното наследство. Задълбочил и разширил интересите си, по-късно той сложи началото на първата наша история на българския фолклор („Български фолклор“, ч. 1, 1959), в който синтезира постиженията на фолклористиката и своя обогатен опит, постави някои историко-фолклористични и теоретични въпроси. В този труд П. Динеков предложи нова класификация на народните песни, като съчета историческия с естетическия принцип, направи периодизация на фолклора, разглежда конкретно някои дялове от българското песенно творчество — обредни, митически, юнашки и исторически песни. „Български фолклор“ е не само най-обемистият труд на П. Динеков, но и едно от най-значителните му постижения в областта на фолклористиката. Тук той издигна като необходимост при изследването естетическия критерий, като не омаловажи основата на народната песен — живота с неговите изисквания, многопластовостта на народния мироглед.

Във фолклористичните занимания на П. Динеков съществен момент заемат статиите с теоретичен и проблемен характер. Във „Фолклорът и историята на българската литература“ (Литературна мисъл, 1957, кн. 6, с.15—32) той разглежда близостта и различията между фолклор и литература, обсъжда възгледите да се напише една обща история на литературата и фолклора, спира се подробно на въпроса за периодизацията на фолклора и трудностите при построяването ѝ. Изразява мнение, че е невъзможно да се напише обща история на литературата и фолклора, което обаче не означава, че една история на българската литература не може да обхваща отделни проблеми на фолклора. В статията „Фолклор и история“ (Ново време, 1968) фолклорът е третиран не като исторически извор, което е правено неведнъж в науката, а като отражение на „надеждите и очакванията на народа“ (Ленин); тук се търсят „проявите и развитието“ на националното съзнание. Не по-малко интересна проблематика предлага и статията „Език и народна съдба“ (Между фолклора и литературата, 1978, с. 225—238). В нея се поставят няколко важни въпроса: отношението между езика на фолклора и езика на литературата, езика на фолклора като „съкровищница на националния ни език“, езика на фолклора и диалекта.

Проблем, който постоянно привлича П. Динеков и на който той посвети разнообразни по характер статии, е отношението между фолклора и литературата. Голям интерес на времето предизвика статията му „Фолклор и литература“ (в сб. Фолклор и литература. Изследвания и статии, 1968, с. 3—26). Отделни мисли в нея са ни познати вече от по-ранни публикации, но тук са развити по-широко, по-задълбочено. Като проследява критично някои мнения за отношението на фолклора към литературата и за своеобразието на народното творчество, П. Динеков схваща българския фолклор и литературата като две паралелно съществуващи различни художествени системи, които в историческо развитие се приближават или отдалечават. До края на XIV в. доминират литературните творби,

а от XV в. насетне докъм средата на XIX в. — фолклорните. Към тази обща постановка авторът прави ред уточнявания и уговорки. Той изяснява различния произход и „социална основа“ на литературата и на фолклора през Средновековието, самостоятелния път на развитие на фолклора. Динеков не противопоставя фолклора на литературата, а ги сваща като „две страни на една и съща дейност“, които взаимно се допълват. През Възраждането отношението литература — фолклор е по-различно. Тогава влиянието на фолклора е един от „най-важните фактори“ за оформянето на новата литература, то е осъзнато и е свързано с развитието на фолклористиката. Пътят към естетическото осъзнаване на фолклора обаче е бавен и сложен. П. Динеков завършва статията си с проблема за ролята на фолклора след Освобождението. Отношението фолклор — литература се разглежда в неговото разнообразие във връзка с новите задачи на литературата, темперамента на писателя и новите методи на художествено изображение.

П. Динеков разработи и редица конкретни теми от проблема литература — фолклор, в които изясни слабо проучени негови страни. Той се сприя както на старата, така и на най-новата литература. Проникновено, с разбиране на сложните взаимоотношения, са написани статиите „Хайдушките песни в развитието на българската литература“ (в: Из историята на българската литература, с. 309—332) и „Фолклорът в творчеството на Н. Хайтов и Йордан Радичков“ (сп. Български фолклор, 1977, кн. 3).

Напоследък П. Динеков разви някои въпроси на културологията. Интересна е статията „Между фолклора и литературата“ (сп. Български фолклор, 1976, кн. 1, с. 3—12), в която се разглежда едно междинно явление, подобно на което има в полската, руската, френската и други литератури — т. нар. „народни книги“. Разясняват се терминът, разновидностите, общите особености, посочват се народните книги в България през Възраждането и ролята, която играят. Някои идеи от тази статия са развити на по-широка основа в статията „От фолклорна към национална култура“ (в: При изворите на българската култура, с. 240—251). Авторът изяснява понятията „фолклорна“ и „национална“ култура и поставя въпроса „как протича преходът от едната към другата“ през Възраждането. Преходът към националната градска култура се проследява в тясна връзка с политическите и икономическите промени; в развитието играят голяма роля и контактите с другите балкански народи. В това отношение П. Динеков подсказва плодотворни насоки за изследване.

При разглеждане на фолклорните песенни дялове (в труда „Български фолклор“), както и в специални статии П. Динеков изследва и поетиката на фолклора. Той се сприя на особеностите на съвременната народна песен, отдели значително внимание на поетиката на народната приказка в голямата си статия „Битови приказки и анекдоти“ (предговор към „Българско народно творчество“, т. X, 1963), задържа поглед върху баладата („Някои проблеми на българската народна балада“. — Изв. Инст. за музика, XIII, 1969, с. 103—119, преди това на немски). Днес мнозина се занимават с поезика. Стана даже модно. П. Динеков обаче бе един от първите у нас, които обърнаха сериозно внимание на този проблем. С личната си работа и с насоките, които даде на своите аспиранти, той спомогна много да се преодолее етнографският и описателският подход към фолклора и да се разглежда той като поетическо творчество.

Не на последно място във фолклористичната научна дейност на П. Динеков стои интересът му към историята на фолклористиката. Той започва със студията за К. Шапкарев като „събирач на народни умотворения“, към когото авторът по-късно отново се връща с очерка си „Кузман Шапкарев“ (предговор към „Сборник от български народни умотворения, 1968). Динеков гради образа на Шапкарев на основата на обилни факти от живота и дейността му и да-

ва най-висока оценка на труда му. Определя Шапкарев като „продължител на делото на българските възрожденски фолклористи“ и след тях „най-упоритият, най-последователният събирач на българското народно творчество“. Фолклористичната дейност на нашите възрожденци също бе предмет на обстойно проучване. В труда си „Български фолклор“ П. Динеков посвети много страници на историята на фолклористиката през Възраждането, а също така написа и отделни статии (вж. „Братя Миладинови в историята на българската фолклористика“. — Списание на БАН, т.6, кн. 4, с. 13—30; „Делото на Стефан Веркович“, предговор към изданието на „Народни песни на македонските българи“, 1966). Не бе пренебрегната и най-новата история на българската фолклористика. В статията „Българската фолклористика след Втората световна война“ (в: Проблеми на българския фолклор, 1, 1972, с. 13—23) се прави обзор на постиженията и се формулират задачите за бъдещото изследване. В други статии се оценява делото на съвременни български фолклористи — Христо Вакарелски, Цветана Романска.

Най-сетне, когато говорим за заслугите на П. Динеков за развитието на българската фолклористика, не бива да забравяме, че той бе един от инициаторите за основаване на Институт по български фолклор. Органът на този институт — списанието „Български фолклор“, чийто главен редактор е П. Динеков, през последните години се оформи като едно от най-добрите фолклористични списания, ценено у нас и в чужбина. Фолклористиката в България се откъсна от етнографията, обособи се със свои специфични задачи и получи възможност да се развива успешно. Научната продукция на института, където събраха усилията си талантили хора, международните му връзки и уреджаните от него редовни симпозиуми са красноречиво доказателство за това.

* * *

Колкото и разнообразни проблеми да разработва П. Динеков от различни научни области, има нещо характерно за всички негови изследвания, което ги обединява и им придава индивидуален стил. Независимо дали пише за старата или новата литература, той навсякъде си остава трезво мислещ учен, убедителен в разсъжденията, верен на фактите, с уважение към изследванията на другите. Неговите размисли и обобщения, проблемите, които поставя, са породени от фактите. У него няма насилен над фактическия материал или премълчаване на онова, което не хармонира с тезите му.

На П. Динеков е неприсъщо опростенческото отношение към литературния и културния живот и едностранното тълкуване на литературните явления. Той вижда сложността на процесите и връзките (между авторите, между направленията, между литературите, между фолклора и литературата и т.н.). Като има по начало литературоведски естетически подход към явленията, не достига до самоцелни анализи, до формализъм, не пренебрегва извънестетическите явления, без които не могат точно и правилно да се оценят естетическите. П. Динеков държи сметка за историческите и икономическите фактори, за общото политическо и културно развитие на балканските народи, за влиянията, интересува го функционалната страна на творчеството, средата на разпространение на художествените творби. Според историческия етап, състоянието на културата и мнрогледа на времето естетическият му критерий е различен — той е съобразен с реалното естетическо развитие. У П. Динеков съжителствува винаги литературният историк с теоретика и критика. Критикът Динеков дава живец на изследванията му по стара литература, не забравя никога своята съвременност; ученият историк на литературата помага на изследователя на съвременната литература да оцени по-точно авторите с оглед на традициите, на прогресивния ход на литературата без лични пристрастия; теоретикът Динеков придава на всички

изследвания дълбочина, осмисля философски фактите, вижда в цялост процесите.

Всички тези качества предпазват П. Динеков от големи грешки, от крайни увлечения, правят стабилни и трайни изводите и оценките му. Статиите си той пише сравнително бързо, има леко перо, но ги премисля дълго, проверява изводите, внимава за библиографската точност. Той има верен усет за същественото, за новото, за развитието. Не винаги има претенцията да изчерпва въпросите, но неговите трудове винаги дават импулси на научните работници за размисли и нови дирения, сочат отправни точки за проучване и разкриват нови хоризонти пред изследвателя.

П. Динеков умее да поднесе научния материал със завидна лекота и яснота. Привлича вниманието стройната композиция на неговите творби. Дали дълго обмисля или има вродено чувство за хармония, но публикациите му се отличават със стегнатост, ясна и права линия на мисълта, вътрешна логика. Към това се добавя достъпността на неговия стил. Статиите си Динеков пише с всичката научна сериозност и все пак понятно за всички. Когато четеш тези статии, много неща ти стават пределно ясни, даже започват да ти изглеждат прости. Днес съществува увлечение по сложната, претрупаната фраза, по терминологията и чуждиците. Зад претенциозната форма понякога се крият бедна мисъл и нестабилни познания. П. Динеков не се старае да изглежда сложен, неговият научен стил е пречистен и естествен. Той продължава традицията на най-добрите наши стилисти от миналото и преди всичко на Б. Пенев — да пише просто, но не елементарно; точно и ясно, но не сухо; свежо, където е потребно, дори, поетично и емоционално, но без превзетост и самоцелно увлечение по красивата фраза.

Годишите минават по законите на природата, неотменно, безвъзвратно. Тъгуваме по тях и понякога униваме. Блажени са онези, които сякаш не обръщат внимание на бързия ход на времето и запазват своята душевна младост, бодрост, психическа устойчивост и жажда за обществено-полезен труд. Между тях е акад. П. Динеков — по младежки чувствителен към новото, развълнуван от научните проблеми, винаги в крак с постиженията на науката, радостен при научни срещи със своите многобройни приятели от различни страни, с отговорни задачи пред чествуването на големия национален празник — 1300 години българска държава.

Не зная как се чувства в навечерието на рождения си ден, но в същност той е един щастлив юбиляр. Погледнал от върха на своя юбилей, може да види обемисто, разнообразно и значително по постижения научно творчество, живот, изпълнен с неспирен, всеотдаен труд в полза на обществото и отечеството, многобройни признателни ученици, които „зарази“ с необхватна любов към науката. За своите заслуги той е носител на високи отличия и звания, най-високите — академик, почетен доктор на Варшавския университет, Народен деятел на културата. Юбилеят го заварва в добро здраве, с планове, с пориви към дейност. Що се отнася до нас, неговите студенти, аспиранти и асистиенти, смятам, че няма да сгреша, ако от името на всички кажа: щастливи сме, че сме негови ученици. Ще завърша с едно „ненаучно“ пожелание, което народът ни казва при всеки празник: „За много години!“ В тези думи влагам всичко онова хубаво, което искаме да му пожелаем.